

פרק ז

תורה ותפילה

התורה, כפי שלמדנו עד כה, היא מקום מפגש עם הקדוש ברוך הוא. התורה היא חכמתו, התורה היא הוא, ובלימוד התורה אנחנו נדבקים בו. אך במהלך היום ישנה נקודת מפגש נוספת, משמעותית לא פחות, והיא - התפילה. בתפילה אנחנו מדברים עם ה' ומתראים לפניו.

שתי נקודות המפגש האלו, התורה והתפילה, דומות זו לזו אך גם שונות ומיוחדות זו מזו. בפרק זה ננסה לבחון את היחס המיוחד ביניהם.

1. תורה היא תפילה

ראשית נפתח בנקודת הדמיון בין התורה לתפילה.

"התורה נקרא שועה... כי על ידי דברי תורה קורין לקדוש ברוך הוא כמו שאמרנו (ברכות כא ע"א) על פסוק "כי שם ה' אקרא" (דברים לב, ג). כי התורה פלה שמותיו של הקדוש ברוך הוא... ולמודיו, דהינו ידיעת זה נקרא קריאה... וכמו הקורא לחברו בשמו כשצוח שמו נקרא שקורא שרופה שיבוא אצלו ויפנה לו... ורק דבר זה עולה למעלה ופרחא לעילא וכמו שנאמר (תהלים קמה, יח) "קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראהו באמת". ואמרין בברכות (ה ע"ב) "אין אמת אלא תורה" וזה נקרא קריאה. וזה עולה מעלה מעלה עד שהוא קרוב ממש ונפעל כל מני ישועות יותר מעל-ידי תפלה לבד".

(רבי צדוק הכהן מלובלין, 'צדקת הצדיק' אות קפב)

התורה היא שמותיו של הקדוש ברוך הוא, וקריאה בתורה היא קריאה בשמו. לימוד התורה המתואר כאן הוא מעין דו-שיח עם בורא עולם, ואף יותר מכך: בשיחה רגילה, המשתתפים עומדים זה מול זה, אך בלימוד התורה אנו "עוברים לצד שלו". איננו מביעים רק את עצמנו אלא מביעים אותו דרכנו. ומן הסיבה הזאת לימוד התורה יכול לפעול ישועות "יותר מעל-ידי תפילה לבד". בתפילה אנו עומדים על הקרקע ומביטים לשמים, אבל עם התורה אנחנו כבר בשמיים.

2. תורה עם תפילה

ישאל השואל: אם הלימוד הוא כל כך מתוק, מי צריך בכלל להתפלל? בתורה, ה' מדבר איתי, אז מדוע להתייגע בעבודת התפילה? למה "לשבור את הלב" עם געגועים שאין להם קצף? מנגד תעלה תהיה הפוכה: אם מהות תורה לשמה היא דביקות בה', לכאורה אפשר להשיג אותה בחווייה חזקה יותר. בתפילה אני מרגיש את הלב שלי, אני מדבר ישירות עם ה' על מה שכואב. אני חש את קרבתו ולא צריך "לשבור את הראש" על סוגיה קשה...

"וּבְזֶה יָדַע הָאָדָם אִם תְּפִלָּתוֹ מְקַבֶּלֶת, אִם יָבֵא מִן הַתְּפִלָּה לְדַבְרֵי תּוֹרָה. וְגַם יָדַע שֶׁתּוֹרָתוֹ הִיא תּוֹרַת אֱמֶת, אִם נִמְצָא בְּלִבּוֹ צַעֲקָה וּתְפִלָּה עִם הַתּוֹרָה שֶׁהוּא עוֹסֵק. כִּי צָרִיךְ לְהִתְחַבֵּר שְׁנֵיהֶם יַחַד".

(רבי מרדכי יוסף ליינר מאיז'ביצא, 'מי השילוח' בשלח ד"ה 'ויסעו מסוכות')

לאורך כל חיינו, אנחנו נמצאים ב"רצוא ושוב" מול ה'. נקודת המוצא שלנו היא העולם הזה, ממנו אנחנו מתרוממים בתנועה כלפי מעלה אל ה'. התנועה הזו, מלמטה למעלה, היא עיקר עניינה של התפילה. ההתרוממות היא נפלאה, גבולות העולם הזה נפרצים ואנחנו עולים אל אבינו שבשמיים.

אבל, אם לא נדע "לנחות" בחזרה זה לא יגמר בטוב... או שנתרסק ולא נבין איך, או שנרחף לנו אי-שם ונאבד קשר עם המציאות. הקדוש ברוך הוא רוצה אותנו בעולם הזה, ובשביל זה הוא הוריד מלמעלה למטה את התורה. התורה היא מה' אלינו, והיא מלמדת אותנו איך לפגוש את ה' לא רק בשמיים, אלא גם בארץ. בתפילה אנחנו עוצמים עיניים ובתורה אנחנו פותחים אותן ורואים שה' ירד עד אלינו, והוא מדריך אותנו איך לחיות. עולם השקר החשוך, ממנו ברחנו בתפילה, מואר באור של תורת אמת. העולם בעצמו הופך לקדוש על ידי מצוות התורה.

שני הכיוונים, מן הארץ לעליונים ושוב למטה, משלימים זה את זה. אם לא היינו מתפללים היינו שוקעים באדמה, ואם לא היינו לומדים תורה לא היינו מסוגלים לראות את הקדוש ברוך הוא נוכח בעולם הזה. תורה ותפילה אמיתיות נובעות זו מזו ומוליכות זו אל זו.

וכך מגדיר בעל התניא את הצורך של התורה בתפילה שלפניה:

"אָמְרוּ חַז"ל "כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֵלָא תּוֹרָה - אֶפְלוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ" (ראה יבמות קט ע"ב), כִּי בְּכַדֵּי שִׁיחִיָּה נַעֲשֶׂה הַתְּכַלְלוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּאוֹר אֵין סוּף בְּרוּךְ הוּא בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה, בְּרַעוּתָא דְלִבָּא תִלְיָא מְלִתָּא וּבְרַצוֹן הַלֵּב תִּלּוּי הַדְּבָר, שִׁיחִפֵּץ בְּאַמֶּת בְּבִטּוּל זֶה. וְהֵינּוּ עַל יְדֵי הַקְּדָמַת קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה..."

(רבי שניאור זלמן מלאדי, 'לקוטי תורה' ויקרא ד"ה ביאור על הפסוק "ולא תשבית")

תורה שגורמת ללומד להפנות עורף אל מי שאמר אותה, איננה אמיתית. התורה היא תורה, אבל הגישה אליה משובשת ולכן היא מוליכה למחוזות משובשים. אל לימוד התורה יש לגשת מתוך קריאת שמע ותפילה ובחיבור אליה. בצורה כזאת, צורת הלימוד תהיה המשך לתפילה ולא סותרת אליה.

3. תפילה עם תורה

כשם שתורה ללא תפילה היא פגומה, כך גם תפילה ללא תורה: תפילה שמוחקת את התורה, היא אמנם תפילה, אך משהו בה משובש. ללא פנייה וצעקה אל ה', אי אפשר לעבוד אותו, אך אם הדבר גורם לחוסר סבלנות או חוסר חשק לשמוע את מה שיש לה' לומר - הפרופורציות התעוותו. דבקות בה' תוך כדי לימוד תקל עלינו לזהות אותה עם התפילה, אך עדיין זו לא תהיה אותה החוויה, וטוב שכך. התפילה היא הבעה עצמית לעומת התורה בה אנו משתתקים ומאזינים לנאמר לנו. בתורה אנחנו משתתקים את האגו שלנו, אפילו את חלקיו החיוביים, ויודעים שיש מישהו מעלינו. לא הכל סובייקטיבי.

על נושא חשוב זה, כותב בעל התניא:

"לְהִבִּין עֲנִין בְּחִינַת תּוֹרָה וּתְפִלָּה... כִּי תְפִלָּה נִקְרָא עַל פִּי קִבְלָה שְׁפִיכוֹת הַנֶּפֶשׁ, בְּחִינַת "צְמָאָה לֶךְ נִפְשִׁי" (תהילים סג, ב) שֶׁהוּא רַק צְמָאוֹן לֹא יִתְבָּרֵךְ. כְּמוֹ לְמִשְׁלַל מִי שֶׁצְמָא לְמִים אִם יִשְׁתֶּה הַמִּים אֲזַי נַחַת לֹא כִּי מִיָּמִים קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֵיפָה" (משלי כה, כה) וְנִעֲשֶׂה לֹא חַיִּית, אֲבָל אִם יִקַּח וַיְחַשִּׁיבוּ הַצְּמָאוֹן לְנַחַת, אִם כֵּן הַצְּמָאוֹן שֶׁהִיא לֹא לְמִים אִינוֹ אֵמֶת כָּלָל. גַּם הַמִּים שֶׁיִּשְׁתֶּה אַחַר כֵּךְ אִינוֹ חַיִּית לֹא כֵּל כֵּךְ, כִּי כָּלִי מְלֵא אִינוֹ מְחֻזָּק.

כֵּךְ בְּתְפִלָּה הוּא רַק בְּחִינַת הַצְּמָאוֹן לֹא יִתְבָּרֵךְ, אִין לֹא לְקַח הַצְּמָאוֹן לִישׁ וְדָבָר, רַק יִשִּׁים נִפְשׁוֹ לְנִקְדַּת הַצְּמָאוֹן - לְמָה שֶׁהוּא רוֹצֵה. וְכֵל זְמַן שְׁלֵא בָּא לְמָה שֶׁהוּא רוֹצֵה, הוּא בְּלֵא חַיִּית מִמֶּשׁ. כִּי מִי שֶׁצְמָא לְדָבָר, כֵּל זְמַן שְׁלֵא בָּא לְאוֹתוֹ דָּבָר נִקְדַּת צְמָאוֹנוֹ אִינוֹ מְקַבֵּל נַחַת וְכוֹאֵב לְבוֹ עַל זֶה.

התפילה היא צמא. צמאון למפגש וקרבה לה'. ואת הצמאון הזה אפשר להרוות רק במים. אדם שצמא באמת למים, לא יוכל להרוות את צמאונו בתחליף זול אחר. כל משקה אחר, לא רק שלא ירווה את צמאונו אלא גם יכה את העונג מהמים האמיתיים שיבואו לבסוף. כך גם התפילה היא רק צמאון, היא בעצמה איננה יכולה להרוות את נפש המתפלל. העוצמה של הצעקה לה' על אף החוזק שבה, מתכה למענה של מים - מימי התורה.

אֲבָל הַתּוֹרָה כְּתִיב "כִּי הֵם חִיִּינוּ", וְרִשָּׁאֵי לְקַבֵּל נַחַת. כִּי הַתּוֹרָה הִיא חִיִּינוּ מִמֶּשׁ, כִּי חַיִּית נִקְרָא לְמִי שֶׁצָּר לֹא מְאֹד וְאִין לֹא חַיִּית, שִׁיף לֹא מְרַמֵּז שְׁנוֹתָנִים לֹא חַיִּית. כֵּךְ הוּא הַתּוֹרָה חַיִּית מִמֶּשׁ לְרוֹוֹת צְמָאוֹנוֹ. וְהַכֵּל לְפִי גֹדֵל הַצְּמָאוֹן, כֵּךְ הוּא הַחַיִּית. מִשְׁלַל מִי שֶׁצָּר לֹא מְאֹד, אֲזַי כְּשֶׁרוֹאֶה אֶת אוֹהֵבוֹ אֶפְלוֹ אֶהוֹב קֶצֶת, מִשְׁמַח הוּא מְאֹד".

(רבי שניאור זלמן מלאדי, 'מאמרי אדמו"ר הזקן - ענינים' עמ' תמד)

רק התורה יכולה לשמש כרוויה לצימאון לאלוקות. אם הצמא גורם לאדם להרגיש שהנה, עוד רגע נפשו יוצאת, הרי שהתורה מעניקה תחושת חיים ונחת. ככל שיגדל הצמא, כך תגדל שמחת התורה.

הגעגוע לה' מכאיב, אך מי שמתגעגע באמת שמח בכאב הזה ולא מוכן להמיר אותו בכל התענוגים שבעולם. מי שרוצה לראות את המלך לא יסתפק באף אחד אחר ויעדיף להמשיך לצמוא... אך התורה איננה מישהו אחר! התורה היא גילוי של הקדוש ברוך הוא, אליו אנחנו צמאים. ככל שהכמיהה לאלוקים חיים תגדל, כך תגדל השמחה והנחת, התורה המשולה למים תרווה את אש הצמא.

במקום אחר מותח בעל התניא ביקורת:

"וּמִי שֶׁנִּפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה וְצְמָאָה לֹא וְכִלְתָּה אֵלָיו כֵּל הַיּוֹם וְאִינוֹ מְרוּה צְמָאוֹנוֹ בְּמִי הַתּוֹרָה שֶׁלְפָנָיו, הִרִי זֶה כְּמִי שֶׁעוֹמֵד בְּנֶהָר וְצוֹעֵק מִים מִים לְשִׁתוֹת, כְּמוֹ שֶׁקוֹבֵל עָלָיו הַנְּבִיא "הוֹי כֵּל צְמָא לְכוּ לְמִים" (ישעיהו נה, א). כִּי לְפִי פֶּשׁוּטוֹ אִינוֹ מוֹכֵן,

התורה נקראת לחם חיטה, שהוא כ"ב אותיות התורה כמניין 'חטה'. וכמו הלחם שאינו יכול להתעכל במידה והוא אינו אפוי, כך גם התורה אינה מתאחדת עם האדם ומעניקה לו חיות, אף אם הוא לומד בה הרבה, כאשר היא אינה אפוייה. ומה היא האפוייה? אש התשוקה והאהבה לה' יתברך.

(רבי שניאור זלמן מלאדי)

דְּמִי שֶׁהוּא צָמָא וּמִתְאַוֶּה לְלִמּוּד פְּשִׁיטָא שִׁילְמַד מִעֲצָמוּ וְלָמָּה לּוֹ לְנִבְיָא לְצַעֲקוֹק עֲלֵיו הוּי?״.

(רבי שניאור זלמן מלאדי, 'תניא' לקוטי אמרים פרק מ)

בעל התניא מדבר על מצב בו איננו מזהים את הקשר בין ה' לבין התורה. אם מי שצמא לה' איננו הולך ללמוד סימן שיש לו בעיה אופטית - הוא שוחה בכינרת ולא רואה מים, דבר ה' סמוך וקרוב אליו אך הוא מחפש בשמים...

קל להזדהות עם הטעות. געגועי התפילה, פסוקים וניגונים מרגשים לא מתחברים לנו בקלות אל גמרא, תוספות או משנה ברורה. רגשות הלב המתפרצים לא מתיישבים עם פענוח ארמית ופתרון קושיות. הבעיה איננה בהתלהבות בתפילה, אלא בחוסר ההבנה שלנו מהי תורה. על אף שכוחות הנפש הפועלים בלימוד תורה אינם אותם כוחות של תפילה, התורה איננה דבר יבש. אותו הקדוש ברוך הוא שמרטיט את מיתרי הלב, הוא זה שאמר את סעיפי השולחן ערוך. במקום להיחבט במעברים החריפים ניתן להפוך אותם לתנועה בריאה של הנפש. לאחר סערת נפש מגיע הרוגע, לאחר האש מגיעים המים. רגשות סוערים יכולים לעגון בתוך חשיבה מסודרת ומרגיעה. החשיבה מסוגלת לנווט את הלב ואף להעמיק ולייצב, בסופו של דבר, את רגשות הקודש בתוך האישיות.

נסיים את הדיון בדבריו של הרב קוק:

”לפְּעֵמִים אֵין אָדָם יִכּוֹל לְלַמּוֹד מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִשְׁתַּקֵּק הַרְבֵּה לְתַפְלָה, וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל עֲדִין כָּרְאוּי הַנְּשָׁמָה צְמָאָה, וְדוֹמָה הַדְּבָר כְּמִי שֶׁצָּמָא הַרְבֵּה שְׂאִינוּ יִכּוֹל לְאָכּוֹל עַד אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה תְּחִלָּה לְשִׁבּוֹר צְמָאוֹ, וְאַחַר כֵּן יוּכַל לְאָכּוֹל. הַהֲרֵגֶשָׁה הַזֹּאת מְפַתַּחַת הִיא אֲצֵל מִי שֶׁנִּשְׁמָתוֹ גְּדוּלָה וְשׁוֹרֵשׁ אֹרֶךְ צְדִיקִים שְׂרוּי בְּתוֹכָהּ. וּבְכֻלָּוֹת יֵהִי בְּזֶה יִסּוֹד הַתְּפִלָּה כְּמוֹ הַכְּשָׁרָה לְתוֹרָה. כְּשֶׁתִּית הַמִּים הַמְּזִינִים בְּדֶרֶךְ עֶזֶר לְהַעֲבִיר אֶת חֻלְקֵי הַמְּזִינּוֹת בְּכָל חֻלְקֵי הַגּוּף. וְאִם לֹא יֵהִי מְזִינּוֹתֵיו נְתוּנִים לֹא יוֹעִילוּ הַמִּים הַמְּעִבִירִים, ”מִסִּיר אֲזִנּוֹ מִשְׁמַע תּוֹרָה גַּם תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה” (משלי כח, ט).”

(הרב אברהם יצחק הכהן קוק, 'אורות התורה' ו, ח)

ישנם מצבים בהם הצורך הנפשי בתפילה גובר. בזמנים שכאלו לא נכון יהיה לכפות את הנפש ללימוד אינטנסיבי על חשבון תפילה, אלא לתת לנפש את מבוקשה. התפילה תרווה את הצמא המיידי ותיצור את מנוחת הנפש הנדרשת ללימוד, בדיוק כמו כוס מים לפני ארוחה. מצד שני, אם לאחר כוס המים לא תגיע הארוחה, אם התפילה תכבוש את הבמה ומקומה של התורה לא יגיע לאחריה, התפילה לא תועיל והנפש לא תגיע אל מחוז חפצה.

למעמקים: מה ההבדל בין משל המים של הרב קוק, לבין משל המים שעליו דיבר בעל התניא? האם הנמשלים סותרים או שההבדל הוא רק בדימויים?